

శ్రీవిష్ణుపాదాదికేశాస్తోత్రమ్

{॥ శ్రీవిష్ణుపాదాదికేశాస్తోత్రమ్ ॥}

॥ శ్రీః ॥

Commentary and translation by GSS. Murthy

Adi Shankaracharya, also reverentially called as Shankarabhagavatpada, has composed this exquisite hymn in praise of Lord Vishnu. Lord Vishnu, with his bow SArnga slinging over the shoulder holds in his four hands Panchajanya the conch, Sudarsana the disc, Nandaka the sword, and Koumodaki, the mace. He has as his vehicle Garuda, the chief of the feathered race and as his seat Ananta, the chief of snakes. He has as his consorts Shridevi and Bhudevi. After praying to Vishnu's weapons, his vehicle, his seat and his consorts Shri Shankara prays to each of the parts of Vishnu's divine form starting from his feet [pAdAdi] and ending in the hair[keShAnta] on his head.

The rendering in English which is not a word by word translation only conveys the gist of a verse and is based on a Sanskrit commentary, 'Bhakti mandakini' of Shri. Purnasaraswati.

Shri Shankara first prays to Panchajanya, the conch.

లక్ష్మీభర్తుర్భుజాగ్రే కృతవసతి సితం యస్య రూపం విశాలమ్

నీలాద్రేస్తుశ్శుశ్శుశ్శి తమివ రజనీనాథబింబం విభాతి ।

పాయాన్నః పాఞ్చజన్యః స దితిసుతకులత్రాసనైః పూరయన్ స్వైః

నిధ్యానైర్నిరదాఘధ్వనిపరిభవదైరమ్బరం కమ్పరాజః ॥ ౧ ॥

అన్వయః -- యస్య విశాలం సితం రూపం లక్ష్మీభర్తుః భుజాగ్రే కృతవసతి

నీలాద్రేః తుశ్శుశ్శుశ్శి తం రజనీనాథబిమ్బమ్ ఇవ విభాతి సః కంబురాజః

పాఞ్చజన్యః నీరదాఘధ్వనిపరిభవదైః దితిసుతకులత్రాసనైః స్వైః

నిధ్యానైః అమ్బరం పూరయన్ సః పాయాత్ ।

May Panchajanya the king of conches, whose sound surpasses the sound of thunder and which terrifies the clan of the Daityas protect us. Positioned in the hand of Vishnu, LakShmi's protector, the broad white Panchajanya resembles the moon at the peak of the Niladri, the blue mountain.

Note: Shri Shankara starts the hymn uttering the auspicious name of LakShmi, who bestows things auspicious to her devotees. The sound of the conch is `OM', the sacred chant. Panchajanya also signifies Shabdabrahma. Niladri, blue in colour, is a mythical mountain to the North of Meru. As Vishnu is blue or dark in colour the comparison of the conch in his hand to that of moon at the peak of Niladri is apt.

Having first prayed to PAncajanya, the conch which is a representation of Shabdabrahma, Shri Shankara now prays to the most important weapon of ViShnu, namely the disc, Sudarsana, which represents the kAlachakra, the wheel of time:

ఆహార్యస్య స్వరూపం క్షణముఖమఖిలం సూరయః కాలమేతమ్
ధ్వస్తస్యైకాంతమంతం యదపి చ పరమం సర్వధామ్నాం చ ధామ ।
చక్రం తచ్చక్రపాణేర్దితిజతనుగలద్రక్తధారాక్తధారమ్
శశ్వన్నౌ విశ్వవన్ద్యం వితరతు విపులం శర్మ ఘర్మాంశుశోభమ్ ॥ ౨ ॥

అన్వయః -- సూరయః యస్య స్వరూపమ్ క్షణముఖమ్ అఖిలమ్ ఏతమ్ కాలమ్ ఆహః, యత్ అపి
ధ్వస్తస్య ఏకాంతమ్ అంతమ్ (యత్) సర్వధామ్నామ్ పరమమ్ ధామ చ , చక్రపాణేః తత్
ఘర్మాంశుశోభమ్ విశ్వవన్ద్యమ్ దితిజతనుగలద్రక్తధారక్తధారమ్ చక్రం
విపులం శర్మ శశ్వత్ నో వితరతు ।

Let the disc of Chakrapani, whose edge is red with the flow of blood from the bodies of Daityas, which has the lustre of sun and which is worshipped by all, which is the ultimate end of all darkness, which is the ultimate abode of all energy and which sages consider as the form of Entire Time starting from the shortest instance of a kShana, for ever dispense to us bounteous happiness.

Note: The concept of Sudarsana chakra as a representation of kAlachakra is indeed very apt. There is nothing which is not annihilated by Time and nothing can survive its onslaught. Time only proves that Truth prevails over untruth. One twelfth part of a muhoorta is Kshana. One thirtieth of a full day is muhoorta.

Shri Shankara prays to sArnga, ViShNu's bow:

అవ్యాన్నిర్ఘాతఘోరే హరిభుజపవనామర్శనాధ్మాతమూర్తేః
అస్మాన్ విస్మేరనేత్రత్రిదశసుతివచఃసాధుకారైః సుతారః ।
సర్వం సంహర్తుమిచ్ఛోరరికులభవనం స్ఫారవిస్ఫారనాదః
సంయత్కల్పాంతసిన్ధౌ శరసలిలఘటావార్ముచః కార్ముకస్య ॥ 3 ॥

అన్వయః -- సంయత్కల్పాంతసిన్ధౌ హరిభుజపవనామర్శనాధ్మాతమూర్తేః
శరసలిలఘటావార్ముచః, సర్వమ్ అరికులభవనం సంహర్తుమ్ ఇచ్ఛో, కార్ముకస్య
నిర్ఘాతఘోరః, త్రిదశసుతివచఃసాధుకారైః సుతారః, స్ఫారవిస్ఫారనాదః అస్మాన్
అవ్యాత్ ।

May the sound of the expanding twanging of the bow, whose high pitch is accompanied by the 'well done' exclamations of the praising devas protect us. The twanging sound is like that of thunder in the pralaya-like battle emanating from clouds made of streams of arrows, which are like water and the arm of Narayana acts as the wind which drives the clouds.

Note: The construction of the verse and the metaphor are both complex and the commentator says so. Shankaracharya imagines the battle scene where Narayana is using his bow continuously against the asuras. During the battle, devas are exclaiming, 'sAdhu, sAdhu' and the twang of the bow is heard as high pitched sound amidst the din. The sound is like that of thunder during the deluge at the end of a kalpa. The stream of arrows is like the cloud and the arm of Narayana is the wind which is driving the cloud.

ShankarAchArya now meditates on the sword Nandaka :

జీమూతశ్యామభాసా ముహురపి భగవద్బాహునా మోహయన్తీ
యుద్ధేమాద్ధూయమానా ఝటితి తటిదివాలక్ష్మతే యస్య మూర్తిః ।
సోఽసిస్త్రాసాకులాక్షత్రిదశరిపువపుఃశోణితాస్వాదత్పప్తౌ
నిత్యానన్దాయ భూయాన్మధుమథనమనోనన్దనో నన్దకో నః ॥ ౪ ॥

అన్వయః -- యుద్ధేమ జీమూతశ్యామభాసా భగవద్బాహునా ఝటితి ఉద్ధూయమానా యస్య
మూర్తిః ముహురపి తటిత్ ఇవ మోహయన్తీ లక్ష్మతే సః
త్రాసాకులాక్షత్రిదశరిపువపుఃశోణితాస్వాదత్పప్తౌ మధుమథనమనోనన్దనః
నన్దకః నః నిత్యానన్దాయ భూయాత్ ।

May the sword Nandaka which is satiated with the taste of the blood from the
bodies of daityas who have eyes full of fear and which (thus) pleases the slayer
of Madhu (Lord Vishnu) be for our eternal bliss. The sword while being swiftly
moved in the battles by the Lord's arm which has the blue luster of a cloud
causes confusion like lightening.

Note : Nandaka signifies the sword of Supreme Knowledge by which a devotee cuts
asunder AvidyA. The flashes of the moving sword against the blue hue of the
Lord are compared to that of lightening in the blue clouds.

Now the poet prays to Kaumodaki, the mace which represents buddhi, intellect:

కపూకారా మురారేః కరకమలతలేనానురాగాద్భవీతా
సమ్యగ్భూతా స్థితాగ్రే సపది న సహతే దర్శనం యా పరేషామ్ ।
రాజన్తీ దైత్యజీవాసవమదముదితా లోహితాలేపనార్ద్రా
కామం దీప్తాంశుకాంతా ప్రదిశతు దయితేవాస్య కౌమోదకీ నః ॥ ౫ ॥

అన్వయః -- మురారేః కరకమలతలేనానురాగాత్ గృహీతా, కపూకారా సమ్యగ్భూతా
అగ్రే స్థితా, యా పరేషామ్ దర్శనమ్ సపది న సహతే, దైత్యజీవాసవమదముదితా
లోహితాలేపనార్ద్రా రాజన్తీ, దీప్తాంశుకాంతా అస్య కౌమోదకీ దయితా ఇవ నః కామమ్

ప్రదిశతు ।

May Koumodaki (the mace) of Mura's foe (Murari) which he holds tenderly in the palm of his lotus-like hand, which is perfectly spherical and has an appealing shape, which stays in front and which does not at once tolerate the sight of enemies, which rejoices by (drinking) the liquor of daityas' blood, which is wet by the smear of blood, which is shining, which appears pleasing because of the brilliance of its rays bestow us our wish like a beloved who bestows amorous favour : a beloved who has a shapely figure and is held tenderly by hand, who has right character, who is ever present in front, who does not tolerate the presence of others, who is enjoying the intoxication arising out of liquor, who is moistened with a red ointment and the border of whose dress is glowing .

Note : The translation is woefully inadequate to bring out the flavour of double entendre employed by the Acharya. The literary embellishment called

SleShAlankAra consists in using appropriate words having double meanings which are applicable to upamAna, the object to which a thing or action is compared as well as the thing or action itself, upameya. To explain:- kamrAkArA = of fine shape, having a shapely figure; samyagvRuttA = nicely spherical, has right character ; pareShAm = of enemies, of others; daityajIvAsavamadamuditA = enjoying the intoxication caused by the liquor-like blood of Daityas, enjoying the intoxication caused by 'daityajIvAsava'; lohitaAlepanArdrA = wet with the smear of blood, moistened by red ointment; dIptAMShukAntA = (deepta,aMShu,kAntA) pleasing by the brilliant rays, (deepta, aMShuka, antA) the border of whose dress is glowing. KAmam = wish, amorous desire.

Now he prays to Garuda, ViShNu's vehicle and banner

యో విశ్వప్రాణభూతస్తనురపి చ హరేర్యానకేతుస్వరూపో

యం సన్నిత్యైవ సద్యః స్వయమురగవధూవర్గగర్భాః పతన్తి ।

చఙ్చచ్ఛణ్ణోరుతుణ్ణత్తుటితఫణివసారక్తపఙ్కజ్జీతాస్యమ్

వన్దే ఛన్దోమయం తం ఖగపతిమమలస్వర్ణవర్ణం సుపర్ణమ్ ॥ ౬ ॥

అన్వయః -- యః తనురపి విశ్వప్రాణభూతః హరేః యానకేతుస్వరూపః చ, యమ్
సజ్చిన్త్య ఏవ సద్యః ఉరగవధూగర్భాః స్వయమ్ పతన్తి,
చఙ్చచ్చుఞ్చోరుతుణ్ణత్రుటితఫణివసారక్తపఙ్కాఙ్కితాస్యమ్ (చఙ్చత్+చణ్ణ
+ఉరు+తుణ్ణ+త్రుటిత+ఫణి+వసా+రక్త+పఙ్క+అఙ్కిత+ఆస్యమ్), ఛన్దోమయమ్
అమలస్వర్ణవర్ణమ్ తమ్ ఖగపతిమ్ సుపర్ణమ్ వన్దే ।

I bow to SuparNa, the king of birds who is the Vedas personified and who is
stainless and golden in colour, who is the breath of Pranava(OM), and who
though small in size is the vehicle as well as the banner of Hari. The very
thought of him causes snake maids to abort the foetuses. His face is smeared
with the slush of blood and marrow of snakes as he snaps them asunder with
his wide open violently shaking beak.

Note: Garuda is considered vedAtmA. Visva can be interpreted as omkAra and
therefore he is ViSvaprAna.

Now the prayer is to Ananta, the king of serpents, who is the seat of Vishnu:

విష్ణోర్విశ్వేశ్వరస్య ప్రవరశయనకృత్సర్వలోకైకధర్తా
సోఽనన్తః సర్వభూతః పృథువిమలయశాః సర్వవేదైశ్చ వేద్యః ।
పాతా విశ్వస్య శశ్వత్సకలసురరిపుధ్వంసనః పాపహన్తా
సర్వజ్ఞః సర్వసాక్షీ సకలవిషభయాత్ పాతు భోగీశ్వరో నః ॥ ౭ ॥

అన్వయః -- విశ్వేశ్వరస్య విష్ణోః ప్రవరశయనకృత్ సర్వలోకైకధర్తా నః
సర్వభూతః పృథువిమలయశాః సర్వవేదైశ్చ వేద్యః విశ్వస్య శశ్వత్ పాతా
సకలరిపుధ్వంసనః పాపహన్తా సర్వజ్ఞః సర్వసాక్షీ సకలవిషభయాత్
భోగీశ్వరః అనన్తః నః పాతు ।

May the Lord of serpents, Anantha, who acts as an exalted bed for Vishnu, the

Lord of the universe, protect us from the fear of all types of poison. He is the sole bearer of all the worlds, and has become everything. His glory is vast and unsullied. He is the one who has to be known through all the Vedas. He is the eternal protector of the universe. He is the destroyer of all enemies and all sins. He is omniscient and omnipresent.

Notes: Anantha is the sole bearer of the universe as Vishnu holds the universe in his belly. It is not very clear how some of the epithets which are more appropriate to Vishnu himself are applicable to Anantha. The commentator is not much of a help. Scholars could explain perhaps.

In the next two verses the sage meditates on LakShmi, the consort of Vishnu:

వాగ్భాగౌర్యాదిభేదైర్విదురిహ మునయో యాం యదీయైశ్చ పుంసామ్
కారుణ్యార్తైః కటాక్షైః సకృదపి పతితైః సమ్మదః స్యుః సమగ్రాః ।
కున్దేన్దుస్వచ్ఛమన్దస్మితమధురముఖామ్భారుహాం సున్దరాశ్శీమ్
వన్దే వన్ద్యామసేపైరపి మురభిదురోమన్దిరామిన్దిరాం తామ్ ॥ ౮ ॥

అన్వయః -- యామ్ ఇహ మునయః వాగ్+భూ+గౌరీ+ఆది+భేదైః విదుః, యదీయైః సకృదపి
పతితైః కారుణ్యార్తైః కటాక్షైః పుంసాం సమగ్రాః సమ్మదః స్యుః చ,
కున్ద+ఇన్దు+స్వచ్ఛ+మన్దస్మిత+మధుర+ముఖ+అమ్భారుహామ్ సున్దరాశ్శీమ్,
మురభిద్+ఉరో+మన్దిరామ్ అశేషైః అపి వన్ద్యామ్ తామ్ ఇన్దిరామ్ వన్దే ।

I bow to Indira (LakShmi), the beautiful-limbed, who is known by the sages as VAgdevi, Bhudevi, Gauri etc, who is to be revered by everyone, who has the chest of the slayer of Mura as her abode, and whose lotus-like face is made pleasant by her smile as white as moon and Kunda flower. When her glances which are moist with compassion are cast on persons even once, they bring all the wealth.

Notes: Shankarabhagavatpada quite clearly perceives LakShmi, Bhudevi, Gauri, Sarasvati as different facets of the same Mother Goddess. The idea of LakShmi's

glances bestowing riches is amplified by Vedantadesika in his Shristuti,

యస్యాం దిశి విహరతే దేవి దృష్టిస్త్యదీయా తస్యాం తస్యామహమహమికాం తన్వతే

సమ్పదోఘాః 'Oh Goddess, In whichever direction your glances are cast, in

that direction torrents of wealth accumulate'.

యా సూతే సత్త్వజాలం సకలమపి సదా సంనిధానేన పుంసః

ధత్తే యా తత్త్వయోగాచ్చరమచరమిదం భూతయే భూతజాతమ్ ।

ధాత్రీం స్థాత్రీం జనిత్రీం ప్రకృతిమవికృతిం విశ్వశక్తిం విధాత్రీమ్

విష్ణోర్విశ్వాత్మనస్తాం విపులగుణమయీం ప్రాణనాథాం ప్రణామి ॥ ౯ ॥

అన్వయః -- యా పుంసః సన్నిధానేన సకలమ్ అపి సత్త్వజాలమ్ సదా సూతే, యా

తత్త్వయోగాత్ ఇదమ్ చరమ్ అచరమ్ భూతజాతమ్ భూతయే ధత్తే, తామ్ జనిత్రీమ్ ధాత్రీమ్

స్థాత్రీమ్ ప్రకృతిమ్ అవికృతిమ్ విశ్వశక్తిమ్ విధాత్రీమ్ విపులగుణమయీమ్

విశ్వాత్మనః విష్ణోః ప్రాణనాథామ్ ప్రణామి ।

She forever gives birth to all the sat (living and the non-living) due to the presence of Purusha (Narayana). As a consequence of the union with Him (Narayana), she holds all this moveable and the immoveable beings for (their) prosperity. She is the creator, the nurse and the supporter; she is the nature, the unchanging, the energy of the universe, the bestower. I bow to her of abundant qualities who is the beloved of Vishnu, the life-force of the universe.

Notes: LakShmi is prakruti and Narayana is Purusha. Prakruti and Purusha together cause and sustain the universe and all it contains. The oft-quoted verse of Gita could be recalled, 'మమ యోనిర్మహద్భ్రహ్మ తస్మిన్ గర్భం దధామ్యహమ్ । సంభవః సర్వభూతానాం తతో భవతి భారత ॥' 'మమ

యోనిర్మహద్భ్రహ్మ తస్మిన్ గర్భం దధామ్యహమ్ । సంభవః సర్వభూతానామ్ తతో భవతి భారత ॥'

Now the sage meditates on the particles of dust under the feet of Vishnu:

యేభ్యోఽసూయద్భిరుచ్ఛైః సపది పదమురు త్యజ్యతే దైత్యవర్గైః
యేభ్యో ధర్తుం చ మూర్ధ్నా స్పృహయతి సతతం సర్వగీర్వాణవర్గః ।
నిత్యం నిర్మూలయేయుర్నిచితతరమమీ భక్తినిఘ్నాత్మనాం నః
పద్మాక్షస్యాజ్ఞిపద్మద్వయతలనిలయాః పాంసవః పాపపఙ్కమ్ ॥ ౧౦ ॥

అన్వయః -- యేభ్యః అసూయద్భిః దైత్యవర్గైః ఉచ్ఛైః ఉరు పదమ్ సపది త్యజ్యతే,
యేభ్యః సర్వగీర్వాణవర్గః మూర్ధ్నా ధర్తుమ్ సతతమ్ స్పృహయతి చ, అమీ
పద్మాక్షస్య అజ్ఞి-పద్మ-ద్వయ-తల-నిలయాః పాంసవః భక్తినిఘ్నాత్మనామ్ నః
పాపపఙ్కమ్ నిత్యమ్ నిచితతరమ్ నిర్మూలయేయుః ।

May the dust particles present under the lotus-like feet of Vishnu, the
lotus-eyed thoroughly and continuously remove the slough of sin of ours who are
subservient to him through devotion. The daityas jealous of (the power of) those
dust particles quickly leave the exalted and wide place (of the sacred dust)
while all the devas all the time desire to carry them on their head.

Notes: Daityas represent those who are evil in their behaviour while Devas
represent the good and the devoted. The commentator raises a doubt how there
could be dust particles under the Lord's feet and answers that they are the
pollen of flowers worn by the Devas on their crowns. That mud is a good remover
of slough is of course an observed fact.

Now the prayer is directed to the lines under the feet of Vishnu:

రేఖా లేఖాదివన్ద్యాశ్చరణతలగతాశ్చక్రమత్స్యాదిరూపాః
స్నిగ్ధాః సూక్ష్మాః సుజాతా మృదులలితతరక్షామసూత్రాయమాణాః ।
దద్యుర్నై మఙ్గలాని భ్రమరభరజషా కోమలేనాభిజాయాః
కమ్రేణామ్రేడ్యమానాః కిసలయమృదునా పాణినా చక్రపాణేః ॥ ౧౧ ॥

అన్వయః -- అభిజాయాః భ్రమరభరజషా కోమలేన కమ్రేణ కిసలయమృదునా పాణినా

ఆమ్రేడ్యమానాః, చక్రపాణేః చరణతలగతాః చక్రమత్స్యాదిరూపాః స్నిగ్ధాః సూక్ష్మాః
సుజాతాః మృదులలితతరక్షమసూత్రాయమాణాః రేఖాః నః మజ్జలాని దద్యుః ।

May the fine soft and well formed lines under the feet of ChakrapANi, which
are in the shapes of wheel, fish etc. and which look like soft and graceful silk
threads and which are being repeatedly massaged by LakShmi's lovely hand which
is soft as sprout and is accompanied by swarms of bees, bestow on us all that
are auspicious.

Notes: As the hands of LakShmi are fragrant, red and soft as tender sprout, bees
crowd around them thinking that they are indeed tender sprouts! AmreDyamAna has
to be contextually interpreted as repeated touching or massaging, although
lexicon-meaning of AmreDana is ` a repeated word'.

ShankarAcArya now worships the feet of Vishnu, when he straddled the universe
as Vamana, the dwarf in vamanavatara:

యస్మాదాక్రమతో ద్యాం గరుడమణిశిలాకేతుదణ్డాయమానాత్
ఆశ్చ్యోతన్తి బభాసే సురసరిదమలా వైజయన్తివ కాన్తా ।
భూమిష్ఠో యస్తథాన్యో భువనగృహబృహత్సమ్భవోభాం దధౌ నః
పాతామేతౌ పయోజోదరలలితతలౌ పఙ్కజాక్షస్య పాదౌ ॥ ౧౨ ॥

అన్వయః -- ద్యామ్ ఆక్రమతః గరుడమణిశిలాకేతుదణ్డాయమానాత్ యస్మాత్ ఆశ్చ్యోతన్తి
అమలా సురసరిత్ కాన్తా వైజయన్తి ఇవ బభాసే, తథా భూమిష్ఠః యః అన్యః
భువనగృహబృహత్సమ్భవోభామ్ దధౌ, ఏతౌ పయోజోదరలలితతలౌ
పఙ్కజాక్షస్య పాదౌ నః పాతామ్ ।

May the feet of Vishnu, the lotus-eyed which are as soft as the inside of the
lotus protect us. (During Vamana incarnation) when one of the feet was
straddling the skies looking like a giant flag-staff made of emerald, the pure
Ganga, the river of Gods, flowing from it looked like the flag. The other foot

placed on the ground looked like a giant pillar of the house-like earth.

Notes: In this verse the sage visualizes the scene when Vamana occupied the skies with one foot while his other foot was firmly placed on the earth.

The sage continues his contemplation of Vamana Avatara in this verse.

ఆక్రామద్భ్యాం త్రిలోకీమసురసురపతీ తత్క్షణాదేవ నీతౌ
యాభ్యాం వైరోచనీన్ద్రౌ యుగపదపి విపత్సమ్పదోరేకధామ ।
తాభ్యామ్ తామ్రోదరాభ్యాం ముహురహమజితస్యాఞ్చితాభ్యాముభాభ్యామ్
ప్రాజ్ఞైశ్వర్యప్రదాభ్యాం ప్రణతిముపగతః పాదపఞ్కేరుహాభ్యామ్ ॥ ౧౩ ॥

అన్వయః -- త్రిలోకీమ్ ఆక్రామద్భ్యామ్ యాభ్యామ్ అసురసురపతీ వైరోచనీన్ద్రౌ తత్క్షణాత్
ఏవ యుగపత్ అపి విపత్సమ్పదోః ఏకధామ నీతౌ, తాభ్యామ్ ప్రాజ్ఞైశ్వర్యప్రదాభ్యామ్
అఞ్చితాభ్యామ్ ఉభాభ్యామ్ అజితస్య పాదపఞ్కేరుహాభ్యామ్ అహమ్ ముహుః ప్రణతిమ్
ఉపగతః ।

I repeatedly surrender to the unconquered Vishnu's graceful two pink-soled
lotus-like feet, which bestow immense affluence and which while straddling the
three worlds brought to Vairochani , the king of Asuras and to Indra, the king
of Suras the pinAcle of misfortune and fortune simultaneously and together.

Note: During Vamana avatara, Bali the king of Asuras suffered utter humiliation
and Indra regained his affluence. The commentator explains ekadhAma (ekadhAma)
as parAkAShThA (parA kAShThA), which has been translated as 'pinnacle'. In
this hymn Vishnu is often referred to as Ajita.

Adi Shankara now contemplates on the infinite feet of virat purusha, extolled in
Purushasukta

యేభ్యో వర్ణశ్చతుర్థశ్చరమత ఉదభూదాదిసర్గే ప్రజానామ్
సాహస్రీ చాపి సంఖ్యా ప్రకటమభిహితా సర్వవేదేషు యేషామ్ ।
వ్యాప్తౌ విశ్వంభరా యైరతివితతతనోర్విశ్వమూర్తేర్విరాజో
విష్ణోస్తేభ్యో మహద్భ్యః సతతమపి నమోఽస్త్యంఘ్రిపఞ్కేరుహేభ్యః ॥ ౧౪॥

అన్వయః -- ఆదిసర్గే ప్రజానాం చతుర్థః వర్ణః యేభ్యః ఉదభూత్, అపి చ యేషామ్
సాహస్రీ సంఖ్యా సర్వవేదేషు ప్రకటమ్ అభిహితా, అతివితతతనః విశ్వమూర్తేః
విష్ణోః యైః విశ్వంభరా వ్యాప్తా తేభ్యః మహద్భ్యః అంఘ్రిపశ్చేరుహేభ్యః
సతతమ్ అపి నమః అస్తు ।

All the time let there be salutations to Vishnu's innumerable great lotus-like
feet which occupied the whole of the earth, while Vishnu as Viratpurusha spanned
the whole universe. All the Vedas have indeed clearly proclaimed the infinitude
of those feet and from those feet were born the fourth varna of the peoples at
the time of Primeval Creation.

Notes: The sage visualizes the virat purusha of purushasukta and prays to the
infinite feet of that Viratpurusha. 'Sahasra' although means one thousand really
denotes the Innumerable.

విష్ణోః పాదద్వయాగ్రే విమలనఖమణిబ్రాజితా రాజతే యా
రాజీవస్యేవ రమ్యా హిమజలకణికాలంకృతా గ్రా దలాలీ ।
అస్మాకం విస్మయార్థాణ్యఖిలజనమనఃప్రార్థనీయాని సేయమ్
దద్యాదాద్యానవద్యా తతిరతిరుచిరా మఙ్గలాన్యఙ్గులీనామ్ ॥ ౧౫ ॥

అన్వయః -- విష్ణోః పాదద్వయాగ్రే విమలనఖమణిబ్రాజితా, యా రాజీవస్య
హిమజలకణికాలంకృతా రమ్యా దలాలీ ఇవ రాజతే, సా ఇయమ్ ఆద్యా అనవద్యా
అతిరుచిరా అఙ్గులీనామ్ తతిః అస్మాకమ్ అఖిలజనమనఃప్రార్థనీయాని విస్మయార్థాణి
మఙ్గలాని దద్యాత్ ।

May the faultless pre-eminent enchanting line of toes, at the tip of Vishnu's
feet, give us amazing good luck worthy of being prayed for by all. The line of
toes looks resplendent with the spotless gem-like nails resembling a string of
lotus petals resplendent with dew drops (at their tips).

Now the prayer is directed to the row of toe-nails of Vishnu :

యస్యాం దృష్ట్యామలాయాం ప్రతికృతిమమరాః సంభవన్త్యానమన్తః

సేన్త్రాః సాన్త్రీకృతేర్ధ్యాస్త్యపరసురకులాశంకయాతంకవన్తః ।

సా సద్యః సాతిరేకాం సకలసుఖకరీం సమ్మదం సాధయేన్నః

చఙ్చచ్ఛార్వంశుచక్రా చరణనలినయోశ్చక్రపాణేర్నఖాలీ ॥ ౧౬ ॥

అన్వయః -- సేన్త్రాః అమరాః ఆనమన్తః యస్యామ్ అమలాయామ్ ప్రతికృతిమ్ దృష్ట్యా

అపరసురకులాశంకయా సాన్త్రీకృతేర్ధ్యాః సంభవన్తి సా

చఙ్చత్-చారు-అంశు-చక్రా చక్రపాణేః చరణనలినయోః నఖాలీ సాతిరేకామ్

సకలసుఖకరీమ్ సమ్మదమ్

సః సాధయేత్ ।

May the row of toe-nails of lotus-like feet of Vishnu, the wielder of the disc,

provide us the all-transcending wealth which leads to every type of happiness.

An expanding wheel of beautiful rays emanates from the row of nails. The Devas

bending low while prostrating to the Lord look at their own reflection in the

spotless row of nails and have an apprehension that it is another group of Devas

and feel jealous of them.

Notes: Quite clearly the type of wealth that the sage is seeking is salvation

which transcends everything else. The row of nails is spotless and has a natural

shine in which the Devas who have come to seek audience of Vishnu see their own

reflection and mistake the reflection to be another real group of Devas and they

feel jealous of them as they have already been given protection by Vishnu! A

nice exaggeration indeed!

The sage meditates on the front part of the feet of Vishnu:

పాదామ్భోజన్మ సేవాసమవనతసురవ్రాతభాస్వత్కిరీట-

-ప్రత్యుజ్జోచ్చావచాశ్మప్రవరకరగణైశ్చిత్రితం యద్విభాతి ।

నమ్రాఙ్గానాం హరేర్నో హరిదుపలమహాకూర్మసాన్దర్యహరి-

-చ్ఛాయం శ్రేయఃప్రదాయ ప్రపదయుగమిదం ప్రాపయేత్ పాపమన్తమ్ ॥ ౧౭ ॥

అన్వయః -- యత్

పాద-అమ్భోజన్మ-సేవా-సమవనత-సుర-వ్రాత-భాస్వత్-కిరీట-ప్రత్యుప్త-

ఉచ్ఛావచ-అశ్వ-ప్రవర-కర-గణైః

చిత్రితమ్ విభాతి హరిత్-ఉపల-మహాకూర్మ-సౌందర్య-హరి-భాయమ్ శ్రేయఃప్రదాయ

హరేః ఇదమ్ ప్రపదయుగమ్ నమ్రాణ్ణానామ్ నః పాపమ్ అన్తమ్ ప్రాపయేత్ ।

May Vishnu's front part of the feet, which bestows all round well-being,
terminate the sins of ours who are bent low before him. His front of the feet,
the elegance of which beats that of the shell of a tortoise made of emerald,
looks colorful with the myriad hues of the gems on the Deva's crowns as they
bend low placing their crowned heads at His feet.

Notes: Shankarabhagavatpada employs an unusually long compound word, which is
contrary to his style of simple lilting words. Perhaps he wanted to indicate to
his contemporary pundits, that his normal style of simple words was not because
of his inability to compose verses with long and complex words and constructs!
[There appears to be no suitable word in common(non-medical) English to denote
the front portion of the feet.]

Next Shankaracharya meditates on the elegant legs of Narayana:

శ్రీమత్యో చారువృత్తే కరపరిమలనానన్దహృష్టే రమాయాః

సౌందర్యాఢ్యేన్ద్రనీలోపలరచితమహాదణ్డయోః కాన్తిచోరే ।

సూరీన్ద్రైః స్తూయమానే సురకులసుఖదే సూదితారాతిసంఘే

జఙ్ఘే నారాయణీయే ముహురపి జయతామస్మదంహో హరన్ద్రైః ॥ ౧౮ ॥

అన్వయః -- శ్రీమత్యో, చారువృత్తే,

సౌందర్య-ఆధ్య-ఇన్ద్రనీలోపల-రచిత-మహాదణ్డయోః కాన్తిచోరే, రమాయాః

కర-పరిమలన-ఆనన్ద-హృష్టే, సూరీన్ద్రైః స్తూయమానే, సురకులసుఖదే,

సూదితారాతిసంఘే, నారాయణీయే జజ్ఞే ముహూః అపి అస్మదంహః హరన్త్యై జయతామ్ ।

May the well-rounded lustrous legs(shanks) of Narayana, which rob the beauty of elegant staffs made of sapphire, which experience horripilation as LakShmi gently massages them with her hands, which destroy the groups of enemies(of Devas), which give happiness to the Devas and which are being praised by the great devotees ever flourish while removing all our sins.

Notes: As in earlier verses Devas represent the virtuous while their enemies represent the vicious.

Now Shankara concentrates on the knees of Vishnu:

సంయక్సాహ్యం విధాతుం సమమివ సతతం జఙ్ఘయోర్భిన్నయోర్యే
భారీభూతోరుదణ్డద్వయభరణకృతోత్తమ్భభావం భజేతే ।
చిత్తాదర్శం నిధాతుం మహితమివ సతాం తే సముద్గాయమానే
వృత్తాకారే విధత్తాం హృది ముదమజితస్యానిశం జానునీ నః ॥ ౧౯ ॥

అన్వయః -- భిన్నయోః జఙ్ఘయోః యే సమ్యక్ సతతమ్ సాహ్యం సమం విధాతుమ్ ఇవ
భారీభూత-ఊరు-దణ్డ-ద్వయ-భరణ-కృత-ఉత్తంభ-భావమ్ భజేతే, సతాం మహితమ్
చిత్తాదర్శం నిధాతుం ఇవ వృత్తాకారే సముద్గాయమానే తే అజితస్య జానునీ నః
హృది ముదం విధత్తామ్ ।

May the unconquered Vishnu's knees which look as though they were the round jewel caskets meant for keeping the respected mirror of the minds of the virtuous bestow happiness in our hearts. The knees look as if they are stay-beams to support continuously in the right manner, the shanks which are under strain due to the weight of the thighs.

Notes: Here utprekShA, a well known figure of speech is employed to convey two different images. Vishnu's knee looks like a round jewel-casket for keeping a mirror. The mirror is the polished clean mind of the virtuous. It implies that

the minds of the virtuous meditate on Vishnu's knees. The knee also looks as if it is a support-beam for the shank which is under strain due to the weight of the thigh!

Now the sage prays to the thighs of Vishnu:

దేవో భీతిం విధాతుః సపది విదధతౌ కైటభాఖ్యం మధుం చా-
ప్యారోప్యారూఢగర్వావధిజలధి యయోరాదిదైత్యౌ జఘాన ।
వృతావన్యోన్యతుల్యౌ చతురముపచయం బిభ్రతావభ్రనీలౌ
ఊరూ చారూ హరేస్తౌ ముదమతిశయినీం మానసే నో విధత్తామ్ ॥ ౨౦ ॥

అన్వయః -- దేవః విధాతుః భీతిం విదధతౌ ఆరూఢగర్వౌ ఆదిదైత్యౌ కైటభాఖ్యం
మధుం అపి చ యయోః ఆరోప్య అధిజలధి సపది జఘాన, వృతౌ అన్యోన్యతుల్యౌ,
చతురమ్ ఉపచయమ్ బిభ్రతౌ, అభ్రనీలౌ హరేః తౌ చారూ ఊరూ నః మానసే
అతిశయినీమ్ ముదమ్ విధత్తామ్ ।

May Hari's rounded, robust, charming and symmetrical cloud-blue thighs instill
bounteous joy in our minds. Vishnu instantly killed the first of Daityas,
haughty Madhu and Kaitabha by placing them on those thighs amidst the ocean when
they were frightening Brahma.

Notes: The reference is to the Puranic story which narrates that the demons,
Madhu and Kaitabha born from the excretion of Vishnu's ears started harassing
Brahma and that Vishnu killed them by placing them on his thighs. Madhu and
Kaitabha are strictly not Daityas as Daityas are those born of Diti. Commentator
explains that here Daitya has to be taken as a generic name for RakShasa's.

The sage meditates on the loins of Vishnu:

పీతేన ద్యౌతతే యచ్ఛతురపరిహితేనామ్పరేణాత్యుదారమ్
జాతాలంకారయోగం జలమివ జలధేర్వాడవాగ్నిప్రభాభిః ।
ఏతత్పాతిత్యదాన్నౌ జఘనమతిఘనాదేనసో మానసీయమ్
సాతత్యేనైవ చేతోవిషయమవతరత్పాతు పీతాంబరస్య ॥ ౨౧ ॥

అన్వయః -- చతురపరిహితేన పీతేన అమృరేణ జాతాలంకారయోగమ్,
వాడవాగ్నిప్రభాభిః జలధేః జలమివ, యత్ ఉదారమ్ ద్యోతతే (తత్) పీతామ్బరస్య
మాననీయమ్ జఘనమ్ పాతిత్యదాత్ అతిఘనాత్ ఏనసః నః ఏతత్ అవతరత్ ఏవ
చేతోవిషయమ్ సాతత్యేన పాతు ।

May the revered loins of Vishnu of the golden-yellow robe continuously save our
minds, even by a mere descent into prayer, from the severe sins that cause us a
degraded state. The loins skillfully covered by the (lower) garment look
enchanting like the oceanic water made enchanting by the flames of vadava fire
(submarine fire).

Notes: 1.pAtitya has been translated as 'degraded state'. patitasya bhAvaH
pAtityam- the state one falls to when one cannot adhere to the commands of Do's
and Don'ts given by Sruti's and Smriti's. 2. Shankara uses a very significant
word avatarat qualifying chetoviShayam. avatarat denotes the process of
descending. As the commentator explains, it denotes the mind which has just
started to descend into a state of meditation or prayer. A mere attempt to pray
or meditate should be enough to clear ones sins!

The salutations are now directed to the girdle of Vishnu:

యస్యా దామ్నా త్రిధామ్నో జఘనకలితయా భ్రాజతేఽఙ్గం యథాభేః
మధ్యస్థో మన్దరాద్రిర్భుజగపతిమహాభోగసంనద్ధమధ్యః ।
కాఞ్శీ సా కాఞ్చనాభా మణివరకిరణైరుల్లసద్భిః ప్రదీప్తా
కల్యాం కల్యాణదాత్రీ మమ మతిమనిశం కమ్రరూపా కరోతు ॥ ౨౨ ॥

అన్వయః -- యస్యాః జఘనకలితయా దామ్నా త్రిధామ్నః అఙ్గమ్ యథా అభేః
మధ్యస్థః భుజగపతి-మహాభోగ-సంనద్ధ-మధ్యః మన్దరాద్రిః భ్రాజతే, సా
కాఞ్చనాభా కమ్రరూపా కల్యాణదాత్రీ ఉల్లసద్భిః మణివరకిరణైః ప్రదీప్తా
కాఞ్శీ మమ మతిమ్ అనిశమ్ కల్యాం కరోతు ।

May Vishnu's gold-hued elegant girdle which bestows auspiciousness and which is glowing by the radiating rays of precious gems make my mind clever and agreeable always. The waist of Vishnu, of three abodes, with the strings of the girdle tied around the loins looks like the Mandara mountain in the center of the ocean with the hoods of Vasuki tied around it.

Notes: The allusion is to the churning of ocean by Sura's and Asura's. Vishnu is called 'tridhAman', one who has three abodes. The three abodes, as per the commentator, could be construed as a) states of wakefulness, dream and sleep; b) Rik, yajus, Sama Veda's; c) bhuloka, bhuvarloka and suvarloka; d) sun, moon, and fire the three forms of Tejas. In passing, the commentator quotes this interesting verse without indicating the source: 'న దేవా యష్టిమాదాయ రక్షన్తి పశుపాలవత్ । యం యం రక్షితుమిచ్ఛన్తి బుద్ధ్యా సంయోజయన్తి తమ్ ॥' Gods do

not provide protection in the manner of a cow-herd with a stick in hand.

Whomsoever they want to protect, they endow him with the right reasoning.

Shri Shankara takes us along to meditate on the navel of Vishnu:

ఉన్నమ్రం కమ్రముచ్చైరుపచితముదభూద్యత్ర పత్రైర్విచిత్రైః
పూర్వం గీర్వాణపూజ్యం కమలజమధుపస్యాస్పదం తత్పయోజమ్ ।
యస్మిన్నీలాశ్వనీలైస్తరలరుచిజలైః పూరితే కేలిబుద్ధ్యా
నాలీకాక్షస్య నాభీసరసి వసతునశ్చిత్తహంసశ్శిరాయ ॥ ౨౩ ॥

అన్వయః -- ఉన్నమ్రమ్ కమ్రరూపమ్ విచిత్రైః పత్రైః ఉపచితమ్ యత్ర పూర్వమ్
కమలజమధుపస్య ఆస్పదమ్ తత్ గీర్వాణపూజ్యమ్ పయోజమ్ ఉదభూత్, యస్మిన్
నీలాశ్వనీలైః తరలరుచిజలైః పూరితే, (తస్మిన్) నాలీకాక్షస్య నాభీసరసి నః
చిత్తహంసః శిరాయ వసతు ।

May the swan-like mind of ours live eternally in the lotus-eyed Vishnu's

lake-like navel filled with the emerald-blue water-like tremulous lustre. In

that lake-like navel long back the lofty, beautiful lotus grew which was revered
by Deva's and which became the seat of bee-like Brahma.

Notes: Shankara uses a fine metaphor(rUpaka) to describe the navel of Vishnu. The
navel is a lake, with lustrous blue water, in which a lotus grew which became an
abode for a bee called Brahma! Our mind is a swan which should eternally dwell
in that lake.

Now the salutations are to the actual lotus coming out of the navel of Vishnu:

పాతాలం యస్య నాలం వలయమపి దిశాం పత్రపక్షిర్నగేన్ద్రాన్
విద్వాంసః కేసరాల్వీర్విదురిహ విపులాం కర్ణికాం స్వర్ణశైలమ్ ।
భూయాత్థాయత్స్వయంభూమధుకరభవనం భూమయం కామదం నో
నాలీకం నాభిపద్మాకరభవమురు తన్నాగశయ్యస్య శౌరేః ॥ ౨౪ ॥

అన్వయః -- విద్వాంసః ఇహ యస్య నాలమ్ పాతాలమ్, దిశామ్ వలయమ్ పత్రపక్షిః,
నగేన్ద్రాన్ కేసరాల్వీః, స్వర్ణశైలమ్ విపులామ్ కర్ణికామ్ విదుః, నాగశయ్యస్య శౌరేః
తత్ నాభిపద్మాకరభవమ్ గాయత్స్వయంభూమధుకరభవనం భూమయమ్ ఉరు నాలీకమ్
సః కామదమ్ భూయాత్ ।

May the lotus,in which is seated Brahma singing (praises of the Lord) like a
humming bee, and which is growing out of the lake-like navel of Sauri, who has a
serpent as his bed, be the fulfiller of all our wishes. The learned consider the
netherworlds as the stalk of that earthly lotus, the directions as its petals,
the great mountains as its filament-rows and the mountain Meru as its pericarp.

Notes: The commentator points out that calling Vishnu as Sauri, which is
essentially an epithet of Krishna[belonging to Shoora dynasty], clearly brings
out that Krishna is a complete avatara of Vishnu.

[pericarp- A botanical word-vessel containing seed formed from wall of ripened
ovary-The translator humbly leaves it at that!]

Now in the next two verses, the salutations are to the abdominal part of

Vishnu's form.

ఆదౌ కల్పస్య యస్మాత్ప్రభవతి వితతం విశ్వమేతద్వికల్పైః
కల్పాన్తే యస్య చాంతః ప్రవిశతి సకలం స్థావరం జగ్గమం చ ।
అత్యంతాచిన్త్యమూర్తేశ్చిరతరమజితస్యాన్తరిక్షస్వరూపే
తస్మిన్నస్మాకమన్తఃకరణమతిముదా క్రీడతాత్ క్రోడభాగే ॥ ౨౫ ॥

అన్వయః -- కల్పస్య ఆదౌ ఏతత్ వితతమ్ విశ్వమ్ వికల్పైః యస్మాత్ ప్రభవతి,
కల్పాన్తే సకలమ్ స్థావరమ్ జగ్గమమ్ చ యస్య అన్తః చ ప్రవిశతి,
అత్యంతాచిన్త్యమూర్తేః అజితస్య తస్మిన్ అన్తరిక్షస్వరూపే క్రోడభాగే అస్మాకమ్
అన్తఃకరణమ్ అతిముదా చిరతరమ్ క్రీడతాత్ ।

May our mind joyously play for long in the abdominal part, which manifests
itself as the sky, of Vishnu, the unconquered, whose form is extremely beyond
imagination. All this expanded universe came into being from that abdomen at the
beginning of the Kalpa(period of four yuga's) and all the immovable and the
movable enter into that abdomen at the end of the Kalpa.

Notes: As per dictionary, kroDa means the chest, the portion between the
shoulders. Commentator has interpreted it as the abdominal portion contextually.

కాన్త్యంభఃపూరపూర్ణే లసదసితవలీభగ్గభాస్వత్తరగ్జే
గంభీరాకారనాభీచతురతరమహావర్తశోభిన్యదారే ।
క్రీడత్వానద్ధహేమోదరనహనమహావాడవాగ్ని ప్రభాఢ్యే
కామం దామోదరీయోదరసలిలనిధౌ చిత్తమత్యుశ్చిరం నః ॥ ౨౬ ॥

అన్వయః -- కాన్తి-అమ్భః-పూర-పూర్ణే లసత్-అసిత-వలీ-భగ్గ-భాస్వత్-తరగ్జే
గంభీర-ఆకార-నాభీ-చతురతర-మహావర్త-శోభిని ఉదారే
ఆనద్ధ-హేమ-ఉదర-నహన-మహా-వాడవాగ్ని-ప్రభా-ఆఢ్యే
దామోదరీయ-ఉదర-సలిలనిధౌ నః చిత్తమత్యుః చిరం క్రీడతు ।

May our fish-like mind play for long in the ocean-like abdomen of Damodara. The lustre of Vishnu is the water; The abdominal folds are the dark waves; The deep navel is the whirl-pool; the lustre of the golden girdle around the waist of Damodara is the sub-oceanic fire, VadavAgni.

Notes: The commentator elucidates: 'The import of the Acharya is that just as a fish cannot exist out of water, may our minds reach a stage when they cannot live away from meditating on the form of Vishnu.' The metaphor is complete in all respects as a one to one correspondence has been beautifully brought out. Shri Shankara's attention travels up the navel of Vishnu along the line of hair on the abdomen.

నాభీనాలీకమూలాదధికపరిమలోన్మోహితానామలీనామ్
మాలా నీలేవ యాన్తి స్ఫురతి రుచిమతీ వక్త్రపద్మేన్ముఖీ యా ।
రమ్యా సా రోమరాజిర్మహితరుచికరీ మధ్యభాగస్య విష్ణోః
చిత్తస్థా మా విరంసీచ్ఛిరతరముచితాం సాధయన్తి శ్రియం నః ॥ ౨౭ ॥

అన్వయః -- యా అధికపరిమలోన్మోహితానామ్ అలీనామ్ నాభీనాలీకమూలాత్ వక్త్రపద్మేన్ముఖీ
యాన్తి రుచిమతీ నీలా మాలా ఇవ స్ఫురతి, సా మహితరుచికరీ రమ్యా విష్ణోః
మధ్యభాగస్య రోమరాజిః నః చిత్తస్థా చిరతరమ్ ఉచితామ్ శ్రియమ్ సాధయన్తి మా
విరంసీత్ ।

May the line of hair on Vishnu's abdomen residing in our minds always continue to bestow us deserved riches. The line of hair, the beauty of which is relished by the revered, looks like a lustrous string of blue bumble-bees traveling from the bottom of lotus-like navel towards the lotus-like face captivated by the strong fragrance (of the face).

Notes: Describing the streak of hair on the abdomen above the navel is not uncommon in Sanskrit literature. To cite an example, Kalidasa who most probably preceded Shankaracharya, indulges in such description in Kumarasambhavam.

The sage beholds the soothing chest of Vishnu:

సంస్తీర్ణం కౌస్తుభాంశుప్రసరకిసలయైర్ముగ్ధముక్తాఫలాఢ్యమ్
శ్రీవాసోల్లాసి పుల్లప్రతినవవనమాలాఙ్గి రాజద్భుజాంతమ్ ।
వక్షః శ్రీవత్సకాంతం మధుకరనికరశ్యామలం శార్దూపాణేః
సంసారాధ్వశ్రమార్జైరుపవనమివ యత్సేవితం తత్ప్రపద్యే ॥ ౨౮ ॥

అన్వయః -- కౌస్తుభాంశుప్రసరకిసలయైః సంస్తీర్ణమ్ ముగ్ధముక్తాఫలాఢ్యమ్
శ్రీవాసోల్లాసి పుల్ల-ప్రతినవ-వనమాలా-అఙ్గి రాజద్భుజాంతమ్
మధుకరనికరశ్యామలమ్ శ్రీవత్సకాంతమ్ శార్దూపాణేః వక్షః, యత్
సంసారాధ్వశ్రమార్జైః ఉపవనమివ సేవితమ్, తత్ ప్రపద్యే ।

I surrender to the Sarngapani (Vishnu)'s chest which acts as a garden-resort to those who are weary of the journey of samsara. The radiating rays of Kaustubha gem are like new shoots; It is having an abundance of pearls(mukta-phala) like custard apples(mukta-phala); The presence of Lakshmi (Shrivasa) is like the splendour of lotus(Shrivasa); It is marked by the blossoms of ever-fresh garland of forest-flowers(vanamala); glittering ends of shoulder(bhujanta) are like Bhurja trees(bhujanta); It is having the hue of swarm of bumble-bees; It is embellished by the Shrivatsa mark(ShrivrikSha = Aswatha tree).

Notes: The beauty of this verse can hardly be brought out in English as the similarity brought out between a garden and the chest of Vishnu is dependant on the particular choice of words which convey two meanings. It is a case of upama-alankara fortified by shlesha(pun). Just as a weary traveler rests in a garden, full of blossoms and new shoots a virakta weary of samsara takes refuge in the chest of Vishnu. The commentator interprets Shrivatsa as ShrivrikSha.

Shankara hails the grandeur of Shrivatsa mark on Vishnu's chest:

కాంతం వక్షో నితాంతం విదధదివ గలం కాలిమా కాలశత్రోః
ఇన్దోర్బిమ్బం యథాఙ్గీ మధుప ఇవ తరోర్మజ్జరీం రాజతే యః ।

శ్రీమాన్నిత్యం విధేయాదవిరలమిలితః కౌస్తుభశ్రీప్రతానైః

శ్రీవత్సః శ్రీవతేః స శ్రియ ఇవ దయితో వత్స ఉచ్చైః శ్రియం సః ॥ ౨౯ ॥

అన్వయః -- కాలశత్రోః గలం కాలిమా ఇవ, ఇన్దోః బిమ్బమ్ అఙ్కః యథా, తరోః
మజ్జారీమ్ మధుప ఇవ, యః వక్షః నితాన్తమ్ కాన్తమ్ విదధత్,
కౌస్తుభశ్రీప్రతానైః అవిరలమిలితః, శ్రియః వత్స ఇవ దయితః, సః శ్రీమాన్
శ్రీవతేః శ్రీవత్సః సః ఉచ్చైః శ్రియమ్ నిత్యమ్ విధేయాత్ ।

May the lustrous Shrivatsa mark of Shripati, which is dear to LakShmi like a child
and which is densely mixed with the radiating lustre of Kaustubha gem, bestow
upon us the highest of riches. The Shrivatsa mark heightens the brilliance of
Vishnu's chest like the blackness on the neck of Shiva, like the mark on the moon
and like a bumble-bee on the sprout of a tree.

Notes: Shrivatsa is a swirl of hair on the right side of the chest of Vishnu.

Shankara explains the origin of the name by saying that it is dear to
Shri(LakShmi) like a child Kaustubha is a gem which came up from the ocean of
milk when it was being churned by deva's and daitya's and which became an
ornament to adorn Vishnu's chest. The highest of riches which the sage prays for
is clearly salvation.

Now Shankara's attention is drawn towards the brilliant Kaustubha gem.

సంభూయామ్భోధిమధ్యాత్మపది సహజయా యః శ్రియా సంనిధత్తే

నీలే నారాయణోరస్థలగగనతలే హరతారోపసేవ్యే ।

ఆశాః సర్వాః ప్రకాశా విదధదపిదధచ్ఛాత్మభాసాన్యతేజాం-

స్యాశ్చర్యస్యాకరో నో ద్యుమణిరివ మణిః కౌస్తుభః సోఽస్తు భూత్యై ॥ ౩౦ ॥

అన్వయః -- అమ్బోధిమధ్యాత్ సపది సంభూయ నీలే హరతారోపసేవ్యే

నారాయణోరస్థలగగనతలే సహజయా శ్రియా సంనిధత్తే, సర్వాః ఆశాః ప్రకాశాః

విదధత్, ఆత్మభాసా అన్యతేజాన్ చ అపిదధత్, ఆశ్చర్యస్య ఆకరః సః

కౌస్తుభమణిః ద్యుమణిః ఇవ నః భూత్యై అస్తు ।

May the awe-inspiring Kaustubha gem which adorns the chest of Vishnu along with LakShmi and which illuminates all the directions, bring us prosperity like sun does. Narayana's chest is blue like the sky. There are garlands on the chest like stars in the sky. Kaustubha gem is along with Shri(LakShmi), who was sahajA,(sister), [both having been born in the ocean of milk] like the sun which has a Shri(brilliance) which is sahajA(all its own). Kautubha gem's brilliance masks other lustres [the garlands] like sun's masks that of stars.

Notes: Shankara cleverly uses again pun at places to bring out similarity between Kaustubha gem and the sun. As the commentator has brought out, there is a clear suggestion to the birth of an outstanding luminary, an avatara-purusha, in this samsara-sagara who offers hopes to all.

Shankara prays to Jayanti, the garland worn by Vishnu: The garland is supposed to represent the five elements: pancha bhuta's.

యా వాయావానుకూల్యాత్సరతి మణిరుచా భాసమానాఽసమానా
సాకం సాకమ్పమంసే వసతి విదధతీ వాసుభద్రం సుభద్రమ్ ।
సాఽరం సారఙ్గసంఘైర్ముఖరితకుసుమా మేచకాంతా చ కాంతా
మాలా మాలాలితాస్మాన్న విరమతు సుఖైర్యోజయన్తీ జయన్తీ ॥ ౩౧ ॥

అన్వయః -- వాయౌ ఆనుకూల్యాత్ సరతి, యా మణిరుచా సాకమ్ అ-సమానా భాసమానా, (యా) వాసుభద్రమ్ సుభద్రమ్ విదధతీ సాకమ్పమ్ అమే వసతి, సా సారఙ్గసంఘైః ముఖరితకుసుమా మేచక-అంతా కాంతా మా-లాలితా జయన్తీ మాలా అస్మాన్ సుఖైః అరమ్ యోజయన్తీ న విరమతు ।

May the garland Jayanti, tended dearly by LakShmi, never cease to quickly unite us with happiness. While the wind blows comfortably, the garland shining incomparably by the brilliance of the gem, rests on the shoulders of Vishnu

gently vibrating. The garland looking beautiful with dark blue tips (of flowers) and humming swarms of bees around the flowers keeps Vishnu happy.

Notes : The most striking feature of this verse as one recites it is the repetition of groups of letters endowing it with a unique sonorous quality. At the beginning and end of each pada(quarter of a verse) we can see this repetition. vAvA yAyA, bhAsamAnA samAnA etc. This is an acrobatics in versifying which became popular among later poets. We need to note that although there is a repetition of syllables, words themselves are not repeated. This comes under the category of 'Shabdalanakara', word-ornamentation and is called 'yamaka' (yamaka). Suffice it to say that let alone endowing the verses with lyrical meaning, even to construct such verses with some relevant meaning is itself very difficult.

Shankara looks at the top end of the shoulder of Vishnu:

హారస్యోరుప్రభాభిః ప్రతినవవనమాలాంశుభిః ప్రాంశురూపైః
శ్రీభిశ్చాప్యంశదానాం శబలితరుచి యన్నిష్కభాభిశ్చ భాతి ।
బాహుల్యేనైవ బద్ధాజ్జలిపుటమజితస్యాభియాచామహే తత్
బన్ధార్తిం బాధతాం నో బహువిహతికరీం బన్ధరం బాహుమూలమ్ ॥ ౩౨ ॥

అన్వయః -- ప్రాంశురూపైః ఉరుప్రభాభిః ప్రతినవవనమాలాంశుభిః అంశదానామ్
శ్రీభిః చ, నిష్కభాభిః చ యత్ శబలితరుచి భాతి, తత్ అజితస్య బన్ధరమ్
బాహుమూలమ్ బద్ధాజ్జలిపుటమ్ అభియాచామహే । నః బాహుల్యేన బహువిహతికరీమ్
బన్ధార్తిమ్ బాధతామ్ ।

We pray to the elegant top end of the shoulder of Vishnu, the unconquered, 'May it come in the way of the grief of bondage which greatly and repeatedly torments (us)'. The top end of the shoulder has acquired varied hues because of the long and brilliant rays from the ever-fresh garland of forest flowers, the lustre of the bracelet and the ornament on the chest.

Notes: The printed text uses 'kabalitaruchi' while the commentator uses

`shabalitaruchi'. Here the version of the commentator has been adopted.

The sage contemplates on the innumerable arms of Vishnu:

విశ్వత్రాణైకదీక్షాస్తదనుగుణగుణక్షత్రనిర్మాణదక్షాః

కర్తారో దుర్నిరూపాః స్ఫుటగురుయశసాం కర్మణామద్భుతానామ్ ।

శార్ఙ్గం బాణం కృపాణం ఫలకమరిగదే పద్మశంఖౌ సహస్రమ్

బిభ్రాణాః శస్త్రజాలం మమ దధతు హరేర్భాహవో మోహహానిమ్ ॥ 33 ॥

అన్వయః -- విశ్వత్రాణైకదీక్షాః, తదనుగుణగుణక్షత్రనిర్మాణదక్షాః,

స్ఫుటగురుయశసామ్ అద్భుతానామ్ కర్మణామ్ కర్తారః, దుర్నిరూపాః, శార్ఙ్గమ్ బాణమ్

కృపాణమ్ ఫలకమ్ అరిగదే పద్మశంఖౌ సహస్రమ్ శస్త్రజాలౌ బిభ్రాణాః హరేః

బాహవః మమ మోహహానిమ్ దధతు ।

May the (many) shoulders of Hari nourish the destruction of Maya in me. The shoulders carry thousands of weapons such as Sarnga bow, sword, shield, disc, mace, lotus and conch, which are indescribable, which accomplish astonishing acts of evident great fame and which are dedicated to solely protecting the universe and accordingly efficient in creating dynamic warrior folk(Kshatriya's),.

Notes: The vision contemplated here is that of Vishnu of innumerable arms

holding innumerable weapons like the Viswarupa of Gita. In Vishnusahasranama he

has a name, `sarvapraharaNAyudha'[sarvapraharanayudha]. Anything can be a weapon

in his hands even a blade of grass. The printed text has `sphuTaguNayashasAm'

while the commentator has adopted `spuTaguruyashasAm', which is the one chosen

here.

Now the neck of Vishnu is worshipped:

కణ్ఠాకల్పేధతైర్యః కనకమయలసత్కుణ్డలోత్తైరుదారైః

ఉద్యోతైః కౌస్తుభస్యావ్యురుభిరుపచితశ్చిత్రవర్ణే విభాతి ।

కణ్ఠాశ్లేషే రమాయాః కరవలయపదైర్ముద్రితే భద్రరూపే

వైకుణ్ఠీయేఽత్ర కణ్ఠే వసతు మమ మతిః కుణ్ఠభావం విహాయ ॥ ౩౪ ॥

అన్వయః -- కణ్ఠాకల్పేఢ్యతైః కనకమయ-లసత్-కుణ్ఠల-ఉత్తైః ఉదారైః ఉద్యోతైః,
కౌస్తుభస్య అపి ఉరుభిః (ఉద్యోతైః) ఉపచితః యః చిత్రవర్ణః విభాతి, రమాయాః
కణ్ఠాశ్లేషే కరవలయపదైః ముద్రితే భద్రరూపే వైకుణ్ఠీయే అత్ర కణ్ఠే మమ
మతిః కుణ్ఠభావమ్ విహాయ వసతు ।

Casting off dullness, may my mind dwell on the beautiful neck of Vishnu, who has
his abode at Vaikuntha. There are marks of bangles of LakShmi on the neck due to
LakShmi's embrace around the neck. The neck has variegated hues arising out of
the scintillations of the jewels around the neck, the swinging golden ear-rings
and the brilliance of Kaustubha gem.

The sage visualizes the lip of Vishnu likening it to sun:

పద్మానన్దప్రదాతా పరిలసదరుణశ్రీపరీతాగ్రభాగః
కాలే కాలే చ కమ్బుప్రవరశశధరాపూరణే యః ప్రవీణః ।
వక్త్రాకాశాన్తరస్థస్తిరయతి నితరాం దన్తతారౌఘశోభామ్
శ్రీభర్తుర్దన్తవాసోద్యుమణిరఘతమోనాశనాయాస్తస్మై నః ॥ ౩౫ ॥

అన్వయః -- పద్మా-ఆనన్దప్రదాతా పరిలసత్-అరుణశ్రీ-పరీత-అగ్రభాగః యః కాలే
కాలే కమ్బు-ప్రవర-శశధర-ఆపూరణే ప్రవీణః (యః) వక్త్ర-ఆకాశ-అన్తర-స్థః
దన్త-తారా-ఘ-శోభామ్ నితరామ్ తిరయతి, అసౌ శ్రీభర్తుః దన్తవాసో-ద్యుమణిః
నః అఘ-తమో-నాశనాయ అస్తు ।

May the sun-like lip of Vishnu, the husband of LakShmi, destroy our
darkness-like sins.

Vishnu's lip provides pleasure to padmA(LakShmi) in the manner sun provides
pleasure to padma(lotus). In the front portion of the lip, there is the lustre
of aruna(redness) similar to the lustre of Aruna being at the fore-front of the

sun. Regularly Vishnu's lip expertly fills the moon-white conch with breath similar to sun filling up the conch-white moon. Being at the front of the sky-like mouth it masks the sparkling teeth in a manner that sun at the morning horizon masks the twinkling stars.

Notes : this verse demonstrates Shankaracharya's skill and imagination in weaving a beautiful tapestry of simile and pun, which can truly be enjoyed in Sanskrit only. The reference is to lotus blooming on sunrise. Vishnu blows the conch when he has to fight the evil forces. Sun causes the growth of moon's face during the light-half of the month. Aruna is the charioteer of Sun, who perhaps is a personification of the red-glow that precedes the sunrise.

The sage looks at the star-like teeth of Vishnu:

నిత్యం స్నేహతిరేకాన్నిజకమితురలం విప్రయోగాక్షమా యా
వక్త్రేంద్రస్తరాలే కృతవసతిరివాభాతి నక్షత్రరాజిః ।
లక్ష్మీకాంతస్య కాంతాకృతిరతివిలసన్ముగ్ధముక్తావలిశ్రీః
దంతాలీ సంతతం సా నతినుతినిరతానక్షతాన్ రక్షతాన్తుః ॥ ౩౬ ॥

అన్వయః -- స్నేహ-అతిరేకాత్ యా నిజకమితుః అలమ్ విప్రయోగ-అక్షమా, వక్త్ర-ఇంద్రోః
అస్తరాలే కృతవసతిః నక్షత్ర-రాజిః ఇవ
ఆభాతి,అతి-విలసన్-ముగ్ధ-ముతావలి-శ్రీః కాంత-ఆకృతిః సా లక్ష్మీకాంతస్య
దంతాలీ నతి-నుతి-నిరతాన్ నః అక్షతాన్ రక్షతాత్ ।

May Vishnu's row of teeth which shines like a line of stars(feminine) right inside the moon-like mouth(masculine) as if she cannot feel separated from her beloved because of excessive love towards him and which has the lustre of sparkling row of pearls and which has an endearing shape protect us who are engaged in prostrating to him and praising him.

Notes : This is an elegant example of exaggeration (utprekShA) where in the poet imagines that the teeth being inside the mouth is as if the stars were inside

the moon! And he sees a motive behind that. Stars which are traditionally considered as wives of the moon have taken residence right inside the moon to avoid separation from him!

The sage imagines the assembly of Deva's presided over by Vishnu:

బ్రహ్మన్బ్రహ్మణ్యజిహ్మం మతిమపి కురుషే దేవ సంభావయే త్వామ్

శంభో శక్ర త్రిలోకీమవసి కిమమరైర్నారదాద్యాః సుఖం వః ।

ఇత్థం సేవావనప్తుం సురమునినికరం వీక్ష్వ విష్ణోః ప్రసన్న -

స్యాస్యేచ్ఛోరాప్రవన్తి వరవచనసుధా హ్లాదయేన్మానసం నః ॥ ౩౭ ॥

అన్వయః -- బ్రహ్మన్, బ్రహ్మణి అజిహ్మమ్ మతిమ్ అపి కురుషే? ; శంభో, దేవ, త్వాం సంభావయే । ; శక్ర, అమరైః త్రిలోకీమ్ అవసి కిమ్? ; నారదాద్యాః, సుఖమ్ వహ్ (కిమ్)? ; ఇత్థమ్ సేవావనప్తుమ్ సురమునినికరమ్ వీక్ష్వ ప్రసన్నస్య విష్ణోః వరవచనసుధా నః మానసమ్ హ్లాదయేత్ ।

Looking at the assembly of Deva's and sages who are bent with humility Vishnu enquires of them with delight, 'Oh! Brahma, I hope your mind is steadfast in concentrating on Brahman; Oh! Shambho, I respect you; Oh! Indra, are you taking care of the three worlds along with Deva's? Oh! Narada and other sages, Are you all well?' May the ambrosia of Vishnu's such precious speech bring joy to our minds.

Notes: Commentator explains that even Brahma has to meditate on Brahman in order to do his duty of creation.

The sage experiences the pleasure of looking at Vishnu's cheeks:

కర్ణస్థస్వర్ణకమ్రోజ్జ్వలమకరమహాకుण्डలప్రోతదీప్యన్-

మాణిక్యశ్రీప్రతానైః పరిమిలితమలిశ్యామలం కోమలం యత్ ।

ప్రోద్యత్సుర్యాంశురాజన్మరకతముకురాకారచోరం మురారేః

గాఢామాగామినీం నః శమయతు విపదం గణ్డయోర్మణ్డలం తత్ ॥ ౩౮ ॥

అన్వయః -- యత్

కర్ణస్థ-స్వర్ణ-కమ్ర-ఉజ్జ్వల-మకర-మహా-కుణ్డల-ప్రోత-దీప్యత్-మాణిక్య-శ్రీ-ప్రతానైః

పరిమిలితమ్ తత్ కోమలమ్ అలిశ్యామలమ్

ప్రోద్యత్-సూర్యాంశు-రాజత్-మరకత-ముకుర-ఆకార-చోరమ్ మురారేః గణ్డయోః మణ్డలమ్

నః గాఢామ్ ఆగామినీమ్ విపదమ్ శమయతు ।

May the soft bee-blue cheeks of Vishnu, the foe of Mura, destroy our impending
severe adversities. The lustre of the cheeks illumined by the scintillations of
the ear rings in the shape of a shark made of rubies inset in Gold rivals that
of an emerald mirror illumined by the rising sun.

వక్త్రాంభోజే లసన్తం ముహురధరమణిం పక్వబింబాభిరామమ్

దృష్ట్వా దష్టుం శుకస్య స్ఫుటమవతరతస్తుణ్డదణ్డాయతే యః ।

ఘోణః శోణీకృతాత్మా శ్రవణయుగలసత్కుణ్డలోస్థైర్మురారేః

ప్రాణాఖ్యస్యానిలస్య ప్రసరణసరణిః ప్రాణదానాయ నః స్యాత్ ॥ ౩౯ ॥

అన్వయః -- యః వక్త్రాంభోజే ముహుః లసన్తమ్ పక్వబిమ్బాభిరామమ్ అధరమణిమ్

దృష్ట్వా దష్టుం స్ఫుటమ్ అవతరతః శుకస్య తుణ్డదణ్డాయతే,

శ్రవణయుగ-లసత్-కుణ్డల-ఉస్థైః శోణీకృతాత్మా ప్రాణాఖ్యస్య అనిలస్య

ప్రసరణసరణిః మురారేః ఘోణః నః ప్రాణదానాయ స్యాత్ ।

May the nose of Murari which acts as the spreading path for his Prana vayu grant
us the breath of life The nose which appears red because of the rays from the
pair of glittering ear-rings looks like the beak of a parrot descending to bite
the gem-like lip, which is as charming as a ripe Bimba fruit, glittering in the
lotus-like face.

Notes: The commentator remarks that as devotion to Lord is verily the

Life-breath for a devotee, the sage is seeking that only. Bimba fruit gets red

when it is ripe and comparing the lip to a Bimba fruit is a standard simile in Sanskrit literature. ghoNA as a feminine noun is the standard usage, but ghoNa is also encountered in literature as the commentator points out. usra is a rarely occurring word which means ray.

దిక్కాలో వేదయన్తై జగతి ముహురిమౌ సంచరన్తై రవీన్ద్రా
త్రైలోక్యాలోకదీపావభిదధతి యయోరేవ రూపం మునీన్ద్రాః ।
అస్మానబ్జప్రభే తే ప్రచురతరకృపానిర్భరం ప్రేక్షమాణే
పాతామాతామ్రశుక్లాసితరుచిరుచిరే పద్మనేత్రస్య నేత్రే ॥ ౪౦ ॥

అన్వయః -- మునీన్ద్రాః యయోః ఏవ రూపమ్ దిక్కాలో వేదయన్తై జగతి ముహుః
సంచరన్తై త్రైలోక్యాలోకదీపా రవీన్ద్రా (ఇతి) అభిదధతి,
ఆతామ్ర-శుక్ల-అసిత-రుచి-రుచిరే అబ్జప్రభే ప్రచురతర-కృపా-నిర్భరమ్
(అస్మాన్) ప్రేక్షమాణే పద్మనేత్రస్య తే నేత్రే అస్మాన్ పాతామ్ ।

May those two lotus-like eyes of Padmanetra, which are charmingly coloured with redness, whiteness, and blackness and which are looking at us full of compassion protect us. The great sages consider the two eyes as the sun and the moon which are incessantly moving around the world like two lustrous lamps to indicate direction and time.

Notes: There are many references to sun and moon as the eyes of the Lord in Sruti's and Smriti's. Eyes are just like lotuses which have a black central portion, surrounded by a white portion and then the red petals, notes the commentator. It is a remarkable observation that both reckoning of time and direction are dependant on the sun and the moon.

The sage beholds the elegance of Vishnu's eye-brows in the next two verses:

పాతాత్పాలపాతాత్పతగపతిగతేర్భూయుగం భుగ్నుమధ్యమ్
యేనేషచ్ఛాలితేన స్వపదనియమితాః సాసురా దేవసంఘాః ।
సృత్యల్లాలాటరజ్ఞే రజనికరతనోరర్థఖణ్డావదాతే

కాలవ్యాలద్వయం వా విలసతి సమయా వాలికామాతరం నః ॥ ౪౧ ॥

అన్వయః -- యేన ఈషత్ చాలితేన సాసురా దేవసంఘాః స్వపదనియమితాః,
రజనికర-తనోః అర్ధ-ఖణ్డ-అవదాతే లాలాట-రజ్జే నృత్యత్ (యత్)
వాలికా-మాతరం సమయా కాలవ్యాలద్వయం వా (ఇతి) విలసతి (తత్) భుగ్నుమధ్యం
భూయుగం నః పాతాల-పాతాత్ పాతాత్ ।

May the eye-brows, bowed at centre, of Vishnu, who has the chief of the
feathered as his transport, save us from falling to the nether-world (Naraka).
Just by a little movement of the eye-brows of Vishnu, Deva's along with Asura's
are controlled at their places of duty. The eye-brows dancing in the stage-like
forehead which is elegantly shaped as a half-moon are sportive and look as
though like a pair of black serpents near their mother in the form of the
ear-ornament,.

Notes: The prayer is to make the devotee tread the path of virtue so that he may
not fall into Naraka, the equivalent of hell. There is a mix up of rUpaka and
utprekShA. The discerning may find it contrived. Word vAlikA is not listed in
standard dictionaries. The commentator interprets it as karNabhUShaNavisheShaH
quoting Vaijayanti Lexicon. The ornament is perhaps shaped like a big snake.

లక్ష్మకారాలకాలిస్ఫురదలికశశాఙ్కార్థసందర్శమీలన్-
నేత్రామౌఞప్రబోధోత్సుకనిభృతతరాలీనభృజ్చటాభే ।
లక్ష్మీనాథస్య లక్ష్మీకృతవిబుధగణాపాఙ్గబాణాసనార్ధ-
-చ్ఛాయే నో భూరిభూతిప్రసవకుశలతే భూలతే పాలయేతామ్ ॥ ౪౨ ॥

అన్వయః --
లక్ష్మ-ఆకార-అలక-అలి-స్ఫురత్-అలిక-శశాఙ్కార్థ-సందర్శ-మీలత్-
నేత్ర-అమౌఞ-ప్రబోధ-ఉత్సుక-నిభృతతర-అలీన-భృజ్-చటా-

ఆభే లక్ష్మీ-కృత-విబుధగణ-అపాఙ్గ-బాణాసన-అర్ధ-

-చ్ఛాయే భూరి-భూతి-ప్రసవ-కుశలతే భూ-లతే నః పాలయేతామ్ ।

May LakShminatha's creeper-like eye-brows which are capable of generating bountiful wealth protect us. They look like the half-bent bow, the seat of Vishnu's arrow-like glances at the assembly of Deva's. They look like a line of bumble-bees engaged in waking up the lotus-like eyes which are half closed due to the moon-like forehead containing the hair-curls looking like the mark on the moon.

Notes: Glances are traditionally likened to arrows or darts. The eye-brows look like the bows from which the arrows of glances dart in the direction of assembled Deva's. The forehead looks like the half-moon. The curls of hair on the forehead look like the mark on the moon. Looking at the moon the lotus-like eyes are half closed. (Lotuses close as the moon rises). The eye-brows look like a line of bumble bees close to the lotus eagerly engaged in opening the half closed lotuses!

Now the sage looks at the Tilaka mark on Vishnu's forehead:

రూక్షస్మారేక్షుచాపచ్యుతశరనికరక్షీణలక్ష్మీకటాక్ష-

ప్రోత్పుల్లత్పద్మమాలావికసితమహితస్ఫాటికైశానలిఙ్గమ్ ।

భూయాత్ భూయో విభూత్యై మమ భువనపతేర్భూలతాద్వన్ద్యమధ్యా-

-తుత్థం తత్పుష్పమూర్ధ్వం జనిమరణతమఃఖణ్డనం మణ్డనం చ ॥ ౪౩ ॥

అన్వయః --

రూక్ష-స్మార-ఇక్షు-చాప-చ్యుత-శర-నికర-క్షీణ-లక్ష్మీ-కటాక్ష-

ప్రోత్పుల్లత్-పద్మ-మాలా-వికసిత-మహిత-స్ఫాటిక-ఐశాన-లిఙ్గమ్

భువనపతేః భూలతా-ద్వన్ద్య-మధ్యాత్ ఉత్థమ్ జని-మరణ-తమః-ఖణ్డనమ్ చ తత్

ఊర్ధ్వమ్ పుష్పమ్ మమ విభూత్యై భూయః భూయాత్ ।

May the 'oordhvapundra' mark of the Vishnu, Lord of the universe, arising in between the creeper-like brows, which dispels the darkness of birth and death be for my prosperity. The mark looks like a crystal-white symbol of Siva to which LakShmi, weakened by the group of arrows released from the sugarcane-bow of Manmatha is offering lotus-garlands in the form of her glances.

Notes: Manmatha (cupid) is supposed to be having a bow of sugarcane. LakShmi is tormented by Manmatha and is constantly looking at the mark on Vishnu's forehead. Her glances are like offerings of lotus garland to symbol of Siva in the form of the mark entreating him to lessen the harshness of Manmatha's arrows, as he is the conqueror of Manmatha!

పీఠీభూతాలకాంతం కృతమకుటమహాదేవలిఙ్గప్రతిష్ఠే
లాలాటే నాట్యరణే వికటతరతటే కైటభరేశ్చిరాయ ।
ప్రోద్ధాట్యైవాత్మతన్త్రీప్రకటపటకుటిం ప్రస్ఫురన్తి స్ఫుటాఙ్గమ్
పట్వీయం భావనాఖ్యాం చటులమతినటి నాటికాం నాటయేన్నః ॥ ౪౪ ॥

అన్వయః -- పీఠీభూత-అలక-అంతమ్ కృత-మకుట-మహాదేవ-లిఙ్గ-ప్రతిష్ఠే
కైట్ట-అరేః వికటతర-తటే లాలాటే నాట్యరణే ఆత్మ-తన్త్రీ-ప్రకట-పటకుటిమ్
ప్రోద్ధాట్య స్ఫుటాఙ్గమ్ ప్రస్ఫురన్తి ఇయమ్ నః పట్వీ చటుల-మతి-నటి
భావనాఖ్యామ్ నాటికామ్ నాటయేత్ ।

May our wavering mind like an expert actress glittering and displaying her limbs play the drama of concentration on the broad stage of forehead of Vishnu, the foe of Kaitabha, after removing the screen of lassitude. On that broad stage of Vishnu's forehead, the crown of Vishnu looks like the linga symbolizing Shiva seated on the ends of curls of hair on the forehead.

Notes: The poet In Shankara visualizes a play called 'concentration' played by his mind on the stage of Vishnu's forehead. In other words, he prays that he may

be able to concentrate on the forehead of Vishnu. The metaphor is further elaborated. When a play begins the screen is pulled aside. In a like manner before concentration begins, lassitude is removed. On the stage there will be a symbol of God placed for worship. The crown of Vishnu on his forehead looks like the linga, symbol of Shiva.

Shankara looks at the curls of hair around Vishnu's face:

మాలాలీవాలిధామ్నః కువలయకలితా శ్రీపతేః కున్తలాలీ
కాలిన్ద్యారుహ్య మూర్ధ్నీ గలతి హరశిరఃస్వర్ధనీ-స్పర్ధయా ను ।
రాహుర్వా యాతి వక్త్రం సకలశశికలాభ్రాన్తిలోలాన్తరాత్మా
లోకైరాలోక్యతే యా ప్రదిశతు సతతం సాఖిలం మఙ్గలం నః ॥ ౪౫ ॥

అన్వయః -- యా కువలయ-కలితా మాలాలీ వా, కాలిన్దీ హర-శిరః-స్వర్ధనీ-స్పర్ధయా
మూర్ధ్ని ఆరుహ్య గలతి ను, సకల-శశి-కలా-భ్రాన్తి-లోల-అన్తరాత్మా రాహుః
వక్త్రమ్ యాతి వా ఇతి లోకైః ఆలోక్యతే సా శ్రీపతేః కున్తలాలీ నః అఖిలమ్ మఙ్గలమ్
ప్రదిశతు ।

May the curls of hair of Shripathi bestow us all the time alround prosperity.

People look upon it as a garland made of black lotuses or perhaps that river

Yamuna is trickling down Vishnu's face to compete with the Ganga over the head

of Shiva, or Rahu is attacking the face under the delusion that it is the full

moon.

Notes : River Yamuna is traditionally considered dark as perhaps its water is

mildly turbid, which can be observed where Yamuna and Ganga meet.

Now he looks at the hair on Vishnu's head in its entirety:

సుప్తాకారాః ప్రసుప్తే భగవతి విబుధైరవ్యదృష్టస్వరూపా
వ్యాప్తవ్యోమాన్తరాలాన్తరలమణిరుచా రజ్జితాః స్పష్టభాసః ।
దేహచ్ఛాయోద్గమాభా రిపువపురగరుష్టోషరోషాగ్నిధూమ్యాః
కేశాః కేశిద్విషో నో విదధతు విపులక్లేశపాశప్రణాశమ్ ॥ ౪౬ ॥

అన్వయః -- భగవతి సుప్తే విబుధైః అపి అదృష్టస్వరూపాః సుప్తాకారాః
 వ్యాప్త-వ్యోమ-అన్తరాలాః తరల-మణి-రుచా స్పష్టభాసః రజ్జోతాః
 దేహచ్ఛాయా-ఉద్గ్ర-ఆభాః రిపు-వపుః-అగరు-ప్లోష-రోష-అగ్ని-ధూమ్యాః కేశిద్విషః
 కేశాః నః విపుల-క్షేళ-పాశ-ప్రణాశమ్ విదధతు ।

May the locks of hair, which are illumined and colored by the sparkling gem on
 the fore head of Vishnu, the foe of Kesi, destroy entirely our bundle of
 sufferings. When Vishnu sleeps, even the Deva's cannot fully perceive the form
 of the matted hair which occupies all the skies, They look as if they are the
 aura emanating from Vishnu's body. They look as if they are clusters of smoke
 from the fire of anger arising out of burning the incense of bodies of foes.

Notes: The commentator explains that when Vishnu goes into Yoganidra, his matted
 hair occupies the whole of the skies. *suptA* is interpreted as 'matted hair' by
 the commentator quoting *Vaijayanti* lexicon, although standard dictionaries do
 not list it. There is a hint of matted locks of hair being compared to dark
 clouds too although it is not fully brought out. The sage prays for cutting
 asunder of all wordly bondages.

Shankara prostrates to the crown of Vishnu:

యత్ర ప్రత్యుప్తరత్న ప్రవరపరిలసద్భూరిరోచిష్టతాన-
 స్ఫూర్త్యా మూర్తిర్మురారేర్ద్యుమణిశతచితవ్యోమవద్దుర్నిరీక్ష్యా ।
 కుర్వత్ పారేపయోధి జ్వలదకృశశిఖాభాస్వదౌర్వాగ్నిశజ్జాం
 శశ్వన్నః శర్మ దిశ్యాత్కలికలుషతమఃపాటనం తత్కిరీటమ్ ॥ ౪౭ ॥

అన్వయః -- యత్ర ప్రత్యుప్త-రత్న-ప్రవర-పరిలసత్-భూరి-రోచిః-ప్రతాన-స్ఫూర్త్యా
 మురారేః మూర్తిః ద్యుమణి-శత-చిత-వ్యోమవత్ దుర్నిరీక్ష్యా, పారేపయోధి
 జ్వలత్-అకృశ-శిఖా-భాస్వత్-ఔర్వాగ్ని-శజ్జామ్ కుర్వత్ తత్ కిరీటమ్ నః
 కలి-కలుష-తమః-పాటనమ్ శర్మ దిశ్యాత్ ।

May the crown of Vishnu, which makes one fancy that they are the glowing flames of bright Vadava (Sub-oceanic fire) at the further bank of ocean(of milk) endow us with everlasting beatitude which destroys the darkness due to the wicked Kaliyuga. The piercing rays emanating from the priceless gems set in the crown render Vishnu's form extremely difficult to perceive like the sky brightened by hundreds of suns.

Notes: As per the commentator Vishnu's abode is on Northern bank of milk of ocean in Shaka island. One is reminded of Bhagavd Gita's description of Viswarupa, 'దివి సూర్యసహస్రస్య భవేద్యుగప్రతితా । యది భాః సదృశీ సా స్యాత్ భాసస్తస్య మహాత్మనః ॥'.

Shankara beholds the entire form of Vishnu, after having had the pleasure of looking at parts of the form individually:

భ్రాన్త్యా భ్రాన్త్యా యదంతస్త్రిభువనగురురవ్యభక్తోటీరనేకాః
గన్తుం నాన్తుం సమర్థో భ్రమర ఇవ పునర్నాభినాలీకనాలాత్ ।
ఉన్మజ్జన్నూర్జితశ్రీస్త్రిభువనమపరం నిర్మమే తత్సదృక్షమ్
దేహమ్పాధిః స దేయాన్నిరవధిరమృతం దైత్యవిద్యేషిణో నః ॥ ౪౮ ॥

అన్వయః -- త్రిభువనగురుః అపి అనేకాః అబ్ధికోటీః యదంతః భ్రాన్త్యా భ్రాన్త్యా
అన్తమ్ గన్తుమ్ భ్రమర ఇవ స సమర్థః (సన్), పునః నాభి-నాలీక-నాలాత్ ఉన్మజ్జన్
తత్-సదృక్షమ్ అపరమ్ త్రిభువనమ్ నిర్మమే సః దైత్య-విద్యేషిణః ఊర్జితశ్రీః
నిరవధిః దేహమ్పాధిః సః అమృతమ్ దేయాత్ ।

May the resplendent endless ocean-like form of Vishnu, the foe of Daitya's give us ambrosia (amrita). Brahma, the father of the three worlds, after not being able to reach the boundary in the abdomen of Vishnu even after roaming endlessly like a bumble-bee for millions of years, got out from the root of the lotus in Vishnu's navel and created a world outside similar to the one inside.

Notes: Evidently the ambrosia the sage seeks is that of MokSha.

Proceeding to conclude the hymn Shankara prays to the ten incarnations of Vishnu:

మత్స్యః కూర్మో వరాహో నరహరిణపతిర్వామనో జామదగ్న్యః
కాకుత్స్థః కంసఘాతీ మనసిజవిజయీ యశ్చ కల్కిర్భవిష్యన్ ।
విష్ణోరంశావతారా భువనహితకరా ధర్మసంస్థాపనార్థాః
పాయాసుర్మాం త ఏతే గురుతరకరుణాభారభిన్నాశయా యే ॥ ౪౯ ॥

అన్వయః -- మత్స్యః కూర్మః వరాహః నరహరిణపతిః వామనః జామదగ్న్యః కాకుత్స్థః
కంసఘాతీ మనసిజ-విజయీ యః భవిష్యన్ కల్కిః చ ఏతే యే
గురుతర-కరుణా-భారభిన్న-ఆశయా విష్ణోః అంశావతారాః భువన-హితకరాః
ధర్మ-సంస్థాపన-అర్థాః తే మామ్ పాయాసుః ।

May the partial incarnations of Vishnu, namely Matsya, Kurma,Varaha, Narasimha,
Vamana, Parashurama (son of Jamadagni), Rama (Scion of Kakutstha),
Krishna(Slayer of Kamsa), Buddha(Conqueror of Manmatha) and Kalki(Of the
future), who are the benefactors of the worlds and whose mission is to establish
Dharma and who are weighed down by extreme compassion protect me.

Notes: It is significant that Shankara has recognized Buddha as one of the ten
incarnations. The word hariNa in narahariNapati does not seem to denote a lion
as per standard lexicons. The commentator quotes Harsha where he seems to have
used hariNa to denote a lion.

Shankara reflects on the twin facets of One Reality: Brahman, beyond reach of
words and mind and Vishnu, who is ever accessible and provides immeasurable joy:

యస్మాద్వాచో నివృత్తాః సమమపి మనసా లక్షణామీక్షమాణాః
స్వార్థాలాభాత్పరార్థవ్యపగమకథనశ్లాఘినో వేదవాదాః ।
నిత్యానందం స్వసంవిన్నిరపధివిమలస్వాంతసంక్రాంతబిమ్బ-
చ్ఛాయాపత్త్యాపి నిత్యం సుఖయతి యమినో యత్తదవ్యాన్మహో నః ॥ ౫౦ ॥

అన్వయః -- యస్మాత్ వాచః మనసా సమమ్ లక్షణామ్ ఈక్షమాణాః స్వాధ్యాయాభాత్
 పరార్థ-వ్యపగమ-కథన-శ్లాఘినః వేదవాదాః అపి నివృత్తాః యత్
 స్వ-సంవిత్-నిరవధి-విమల-స్వాంత-సంక్రాంత-బిమ్బచ్ఛాయా-ఆపత్త్యా యమినః అపి
 నిత్యం సుఖయతి తత్ నిత్యానందమ్ మహా నః అవతు ।

May that Lustre which provides joy even to those who practice self-control, in
 the guise of a reflection of its self luminous, unlimited, pure formlessness
 protect us. Words along with mind and even the Upanishads, which advocate its
 existence through indirect meaning having failed through direct meaning, return
 (having failed to reach it) from that lustre.

Notes: This is a verse endowed with subtle aspects of advaitic philosophy. The
 commentary is detailed and riddled with complex advaitic terminology. It is
 believed that the main import has been conveyed here. Brahman who is formless
 and is not accessible to words, mind or even the Upanishads in its infinite
 mercy shows itself in the form of Vishnu and his incarnations as if through a
 reflexion in an accessible form. Even sages who seek the formless Brahman rejoice
 at that Lustre with form. The reference to the Upanishadic statement, 'yato
 vAcho nivartante aprApya manasA saha' is very evident.

The verse refers to different modes through which a word is endowed with a
 meaning. If one says ga~NgAyAM ghoShaH one refers to a village on the banks of
 Ganga although the words at first seem to convey that the village is inside the
 river. A word acquires a meaning different from what it normally conveys through
 a mode called lakShaNA, which becomes operative conveying a different meaning in
 place of the normal meaning. The verse refers to the fact that all modes through
 which a word acquires a meaning fail to reach Brahman.

As a mark of his own humility, Shankaracharya pays his obeisance to a Bhagavata-
 Vishnu's devotee:

ఆపాదాదా చ శీర్షాద్యపురిదమనఘం వైష్ణవం యః స్వచిత్తే

ధత్తే నిత్యం నిరస్తాఖిలకలికలుషే సంతతాంతఃప్రమోదః ।

జహ్యజ్ఞిహ్యకృశానౌ హరిచరితహవిః స్తోత్రమన్త్రానుపారైః

తత్పాదామ్భోరుహాభ్యాం సతతమపి నమస్కుర్మహే నిర్మలాభ్యామ్ ॥ ౫౧ ॥

అన్వయః -- యః నిత్యమ్, జిహ్య-కృశానౌ స్తోత్ర-మన్త్రానుపారైః హరి-చరిత-హవిః

జహ్యత్, ఇదమ్ అనఘమ్ ఆపాదాత్ ఆ చ శీర్షాత్ వైష్ణవమ్ వపుః

నిరస్త-అఖిల-కలి-కలుషే స్వచిత్తే సంతత-అంతః-ప్రమోదః ధత్తే,

నిర్మలాభ్యామ్ తత్-పాదామ్భోరుహాభ్యామ్ సతతమ్ అపి నమస్కుర్మహే ।

Our obeisances are forever to the pure lotus-like feet of one, who holds in his mind, bereft of all the wickedness (characteristic) of Kaliyuga and having uninterrupted internal happiness, the faultless form of Vishnu from head to foot, while offering oblations of Vishnu's deeds with the chantings of Mantra and Stotra in the fire of the tongue.

Notes: Quite characteristically Shankara stresses on the purity of mind while contemplating the divine form of Vishnu, as one chants the Mantras and the Stotras. Salutation is complete only when it has all the three anga's, namely vAchika(by word), kAyika(by body) and mAnasika(by mind). He uses a metaphor of oblations to the fire for the chantings of stotras and Mantras. The verse echoes sentiments expressed in several passages in the Gita. 'brahmArpaNaM brahmahaviH brahmAgnau brahmaNA hutam' etc.

As phalashruti, Shankaracharya bestows his benediction to one who recites this hymn with devotion:

మోదాత్పాదాదికేశస్తుతిమితిరచితాం కీర్తయిత్వా త్రిధామ్నః

పాదాబ్జద్వంద్వ సేవాసమయనతమతిర్మస్తకేనానమేద్యః ।

ఉన్ముచ్చ్యైవాత్మనైవోనిచయకవచకం పఞ్చతామేత్య భానోః

విమ్భాన్తర్గోచరం స ప్రవిశతి పరమానందమాత్మస్వరూపమ్ ॥ ౫౨ ॥

అన్వయః -- యః ఇతి రచితామ్ త్రిధామ్నః పాదాదికేశస్తతిమ్ మోదాత్ కీర్తయిత్వా
పాద-అబ్జ-ద్యన్వ-సేవా-సమయ-నత-మతిః మస్తకేన ఆనమేత్, సః ఆత్మనా
ఏనః-నిచయ-కవచకమ్ ఉన్మూచ్య పఞ్చతామ్ ఏత్య భానోః బిమ్బ-అంతః-గోచరమ్
పరమానందమ్ ఆత్మస్వరూపమ్ ప్రవిశతి ।

One who, after reciting with joy Vishnu's Padadikesantastotra thus composed bows
his head to (Vishnu) intent on serving his lotus feet, enters ultimate bliss of
Brahman, who becomes visible through the solar orb, when he casts off his mortal
coil.

Notes: To point out that in this hymn he has all along prayed only for the
ultimate realization of Brahman, the only wish worthwhile striving for,
Shankarabhagavatpada emphasises that aspect at the end.

ఇతి శ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యస్య శ్రీగోవిందభగవత్పూజ్యపాదశిష్యస్య
శ్రీమచ్ఛంకరభగవతః కృతా విష్ణుపాదాదికేశాంతస్తోత్రం సమ్పూర్ణమ్ ॥

Thus comes to completion Vishnupadadikesantastotra among the works of
PramahamsaparivrAjakAcharya Shri Shankarabhagavan, who is a disciple of the
revered Govindabhagavatpujyapada.

శంకరాచార్యరచితా విష్ణుస్తుతిరియం హరేః ।
కృపయా తస్య సమ్ప్రీత్యై ఆంగ్లవాణ్యం కృతార్పితా ॥

Encoded, proofread, and translated with commentary by GSS. Murthy murthygss at gmail.com

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

Last updated తీoday

<http://sanskritdocuments.org>

Vishnu Padadi Keshatha Stotram Lyrics in Telugu PDF

% File name : viShNupAdAdikeshAntastotra.itx

% Location : doc_vishhnu

% Author : Adi Shankaracharya

% Language : Sanskrit

% Subject : philosophy/hinduism/religion

% Transliterated by : GSS Murthy murthygss at gmail.com

% Proofread by : GSS Murthy murthygss at gmail.com

% Translated by : GSS Murthy murthygss at gmail.com

% Latest update : May 22, 2012

% Send corrections to : Sanskrit@cheerful.com

% Site access : <http://sanskritdocuments.org>

%

% This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study

% and research. The file is not to be copied or reposted for promotion of

% any website or individuals or for commercial purpose without permission.

% Please help to maintain respect for volunteer spirit.

%

We acknowledge well-meaning volunteers for Sanskritdocuments.org and other sites to have built the collection of Sanskrit texts.

Please check their sites later for improved versions of the texts.

This file should strictly be kept for personal use.

PDF file is generated [October 13, 2015] at Stotram Website